

Leren.

Caspar Labarre

Als we het hebben over leren is het alsof het woord op zichzelf geen betekenis heeft. We gebruiken het immers hoofdzakelijk met de woorden; iets, dit of dat. En veelal in combinatie met het woord moeten. We kennen in onze cultuur eigenlijk nauwelijks waarden toe aan bezigheden, processen of ervaringen zou je afgaande op deze vooronderstelling zeggen. Uiteraard wekt het laatste woord in het rijtje; "ervaring", al voldoende argwaan, want we zijn zo lijkt het in onze moderne tijd, althans de nieuwere generaties, juist hoofdzakelijk bezig met het hebben van ervaringen. We reizen de hele wereld over, dansen en feesten, maken plannen. Bij ontmoetingen tussen vrienden vertellen we verhalen over avonturen en belevenissen van geluk of tegenspoed. Een baan is steeds vaker niet zo maar een noodzaak om in het levensonderhoud te voorzien maar een keuzen die het mogelijk maakt om goede dingen te ervaren en te kunnen doen.

Dat maakt óók dat we steeds meer stil kunnen staan bij wat voor mogelijkheden we hebben of nog níet hebben. Maar kunnen we überhaupt wel weten bij het overwegen van deze "keuzen" waar we voor kiezen? En belangrijker hier; liggen de ervaringen die we hebben gehad wel in onze macht om opnieuw op te roepen of is ons iets overkomen waar we eigenlijk geen vat op hadden? Met andere woorden, weten we wel wat we zoeken?

Duidelijk is dat het gezelliger is om het samen te doen en er ligt niets anders zo voor de hand als het volgen van de emoties van onze naasten. Deze emoties zijn op zichzelf een waarachtig en krachtige gegeven waar we directe consequenties van ondergaan. We zijn voortduren aan voelen en menen vaak direct, zonder enige notie van de situatie, intuïtief aan te voelen waar we aan toe zijn. Althans als we voldoende vertrouwd zijn met de manieren van expressie.

Het mogen duidelijk zijn dat er voldoende vertrouwdheden zijn waar we eigenlijk niet zo bij stil staan, maar die gewoon goed voelen, maar hoe komt het dan dat ze als goed worden gevoeld?

Waarom kunnen we het ene met overtuiging doen zonder er bij na te denken en het andere niet?

Wellicht is het goed om eens wat dieper in het proces van dat "doen" te duiken, trachtend wat meer zicht te krijgen op hoe iets eigenlijk goed kan gaan en wanneer we ergens tegenaan lopen.

Je zou kunnen zeggen dat er een onderscheid gemaakt kan worden in dingen die we doen omdat we een idee hebben gekregen en dingen die we doen zonder er al te veel of überhaupt bij stil te staan. Over het algemeen gaan we er van uit dat als we bewust een handelen inzetten we ongeveer een idee hebben van wat het resultaat zou kunnen zijn. De tweede en meest dominante vorm van doen maakt geen bewust onderdeel van ons plan, maar word er voortdurend als het ware in opgenomen. Ze is opgemaakt uit een onherleidbaar netwerk van herinneringen en reacties van het lichaam.

De mate van aandacht voor een handeling vervreemd zich van het doen door er over na te denken. Ergens bij stil staan betekend letterlijk in die zin stoppen met handelen. Als we ons bewust worden van een handeling is dat meestal omdat het niet lekker gaat. Er ligt iets in de weg, we kunnen iets niet vinden of het lukt gewoon niet omdat we het nog niet kunnen. We worden met andere woorden gestoord in onze vooruitgang. Het frustreert ons idee bij wat we aan het doen zijn vaak zodanig dat we het moeten uitstellen of bijstellen en alles staat opeens in het teken van een

probleem. Emoties gaan dan ook niet zelden over tegenslagen of frustratie dat er iets verkeerd gaat. Het is alleen de vraag of dit zo terecht is. En of we ons door meer bewust te worden van onze wezenlijke mogelijkheden en de manier waarop we hier naar kunnen kijken, we die frustratie nog wel dienen te bestrijden. Laat staan dat het een frustratie is of dat we verkeerd denken over onszelf en dat er dus spraken is van onbegrip.

Is leren wel een bezigheid die we bewust aansturen? of zijn we aan het leren als we reflecteren op wat we reeds gedaan hebben en hoe dat verliep? Zo zou je kunnen stellen dat iets willen leren een grammaticale fout is daar je immers enkel iets geleerd kan hebben door. Het grote verschil zit hem natuurlijk in de onmogelijkheid om te weten wat je kunt verwachten, als je iets nog niet kan.

Leren betekend zo bezien ook veel meer een uitproberen of een testen van eigen vermogen aan een nog niet verkend terrein, een weerbarstig materiaal of de ongekende mogelijke reactie van een ander. Hetgeen uiteraard zo oneindig en ongevuld is dat je meer moet spreken van een houding dan van een iets dát je kunt leren. Er is eerder spraken van ontvankelijkheid voor of van vertrouwen of blindheid waardoor je uiteindelijk leert. Het is alleen de vraag of je er ook zonder schaden vanaf kan komen als je dit niet verwacht en als alles in het teken staat van een "iets" waaraan je niet zomaar voorbij kunt gaan. Het frustrerende van een leren ván is dat "het" nóg niet bereikt is. Maar is dat wel überhaupt ooit het geval?

Is leren niet op zijn vruchtbaarst als je bewust bent van dit feit, dat je niet weet wat je kan verwachten, maar ook niet bang hoeft te zijn dat je ergens aan voorbij gaat, daar er altijd wel iets is waar je mee bezig zijn kunt. Een opgaan in het gebeuren en je laat leiden door al dat voor handen is en binnen je bewustzijn aanleiding geeft. En niets is vruchtbaarder dan dit samen ervaren of reageren op een anders bewegingen met aansluitende mogelijkheden. Het is geenszins een in zichzelf keren, maar juist een uiterst open staan voor wat er gebeurt, in tegenstelling tot vasthouden wat men eigen denkt te hebben en zijn. Niet defensief of dialectisch tot er een tegendeel bewezen is maar dialogisch, verkennend, ambigu zelfs wellicht. Bewust zacht en bescheiden daar waar dat in je macht licht. Maar die bescheidenheid groeit ook doordat men zich vanuit deze houding steeds bewuster word van al dat onzeker is en helemaal niet zo vanzelfsprekend.

Maar wacht is dat dan geen doelstelling? hoe onzeker ook, elke intuïtief gevormde handeling draagt hele kleine overwegingen en ontelbare korte doelstellingen zou je kunnen zeggen. Maar het word al snel absurd om het over een doel te hebben als we er na luttele seconden al niet meer mee bezig zijn. Is het doel dan bereikt? of is het gewoon niet doelmatig. Net zo absurd is het om te suggereren dat er dan uiteindelijk niets uit komt, maar dat is natuurlijk onzin, want gedane zaken maak je niet zo maar ongedaan. En wat je reeds zei kan worden herinnerd door een ander, wat je gemaakt hebt staat er mits je het niet hebt weg gegooid nog steeds en een gemaakte afspraak stelt misschien niet duidelijk wat er precies moet worden gedaan, maar dat er iets moet plaatsvinden en worden overgedragen maakt deel uit van de afspraak waartoe we ons ook verschuldigd voelen. Daar verandert niets aan en het is een misverstand hier bij voorbaat aan te twifelen. Sterker door eraan te twifelen gaat men voorbij aan de essentie van het eigenlijke gebrek dat er altijd al was.

We hebben toch zeer zeker ook gedachten die niet ergens toe hoeven leiden of die zo eigen zijn aan het moment dat ze ook niet zomaar vertaald kunnen worden voor iemand anders om te begrijpen. Maar er is we degelijk spraken van het vormen van begrip. Het denken is minstens een actief voelend aangaan van iets dat ons overkomt. Het zal je toch minstens bescheiden stellen, te weten dat er van wilskracht geen spraken is als de grond van ons denken ons overkomt. Is er wel een

alternatief waarin we na dergelijk inzicht het tegendeel kunnen bewijzen, zonder er aan ten onder te gaan?

Of zijn we met die vraag al lang en breed aan de zin en schoonheid van het leren zelf voorbijgeschoten.

Iets met succes volbrengen is eigenlijk niets anders dan vertrouwen dat er iets volbracht kan worden dat moet worden aangegaan. Een herkenbaar iets teweegbrengen dat min of meer door anderen kan worden begrepen en ook wel of niet geaccepteerd. Meestal is het een voortbewegen tot er zo iets als een acceptatie ontstaat. In beiden gevallen zijn we afhankelijk van de ander en de cultuur waarin iets mogelijk is doordat het Kán opvallen. Zo zien we ook het begrip originaliteit in de moderne opvatting van het woord in een ander licht. Als iets werkelijk uniek en op zichzelf staand zou zijn dan zou ze onmogelijk door anderen kunnen worden herkend.

Het is ook daar waar de waarde van pluraliteit in een samenleving liggen, mits er voldoende vertrouwen is en de polen van onvermijdelijke tegenstellingen elkaar daadwerkelijk aantrekken en kunnen raken en niet omgedraaid elkaar afstoten. En dat vertrouwen is nou juist het moeilijkst als je wilt weten wat je kunt verwachten. Het zou ook geen vertrouwen zijn als het niet op die manier moeilijk was. Zo is dit vertrouwen ook nodig om te kunnen leren en die richting waarin we zouden kunnen leren en die ons ook de nodige sociale kaders geven om als zodanig te kunnen worden begrepen kan enkel door een voorbeeld te volgen worden aangegaan.

Nu is er behoorlijk veel te zeggen over het volgen van voorbeelden of anders gezegd het leren van iemand. En het zou gemakkelijk verkeerd begrepen kunnen worden vanaf dit punt, daar het een vertrouwd conservatief standpunt is, dat de traditie het enige sterke en onveranderlijke element zou zijn en dat alles wat menselijke waarden genoemd mag worden of beschaving hier in dienst van zou moeten staan. Met nadruk daag ik u uit om voorbij het al te gemakkelijke en voor de hand liggende scenario van het in discussie gaan over de geldigheid van de cultuur en alles wat daar buiten valt om er zo een politiek van te maken heen te stappen en mij verder te volgen. Naar de meer vertrouwde kant van die cultuur en hetgeen veelal voor lief genomen wordt, zonder er al te veel bij stil te staan. Waarden die we wellicht niet kunnen zien omdat ze zo evident deel uitmaken van onze mogelijkheden om überhaupt te denken en waar we los van die beperkte neiging er een biologische herleidbare wetenschap van te maken, we ook geen verklaringen moeten willen zoeken, daar elke poging leiden zal tot de onvermijdelijke paradox dat het eigene niet kan worden verlaten om zichzelf te kunnen zien.

Een mens moet bewegen en heeft ruimte nodig om te kunnen bewegen. En altijd is een mens aan het denken. Die persoonlijke ruimte is afhankelijk van relaties tot anderen. Elke vorm van leren is in die zin, een zich verhouden tot hetgeen een ander zichtbaar heeft gemaakt. Ook als er een voorbeeld gevolgd wordt zonder dat deze hier van op de hoogte is en ook als er iets tegenovergestelds ontstaat of zelfs wordt nagestreefd, dient het voorbeeld nog steeds als basis voor tegenstelling. Of men zich nou afzet tegen een traditie of er wel bij vaart, maakt deze niet minder relevant voor de mogelijkheden die we kunnen zien om te bewegen, en met dit zien bedoel ik zeker niet enkel de meer geestelijke, reflexieve geestelijkheid van ons bestaan. Maar vooral ook hetgeen waarin we ons bevinden en waaraan we zijn ontleend. Denken zonder lichaam is niet mogelijk en voelen zonder te denken ook niet. Dus ons hele wezen is zich al tastend aan het afzetten tegen of aan het volgen van wat ons onvermijdelijk lijkt op dat moment.

Wellicht is het interessant om onderscheid te maken in verschillende vormen van aandacht: iets dat om aandacht vraagt, de aandacht trekt omdat het opvalt, ons roept of ons gebied, is eerder afleiding.

Kwalitatieve aandacht is intrinsiek gemotiveerd, actief. Zo zou je kunnen zeggen dat kwaliteit enkel mogelijk is als er ergens aandacht voor is. Maar dat het definiëren van die aandacht wellicht tegelijkertijd ook hetgeen is waardoor men aan de essentie van die kwaliteit voorbijgaat. Omdat het niet gaat over wat ertoe leiden of waarom het er was, maar dat het er is. Het is binnen dit verschil dat er volgens mij het echte onderscheid tussen volgen, hetgeen soms ook leren genoemd wordt en het werkelijke leren besloten ligt.

Het werkelijke leren, het je eigen maken van iets, is altijd en constant. Ook in een situatie waarbij we worden afgeleid, bijvoorbeeld in een schoolklas waar klassikaal wordt onderwezen zijn er ook voorturend reflecties en eigen maken van gedachten, maar ze liggen constant onder vuur. Er zijn geen momenten voor heroverwegen vatbaar, daar ze geen kader van vertrouwen hebben die deze ruimte niet gunt. Er zijn teveel mensen, teveel prikkels, geluiden en beweging. Maar vooral is er een te sterke opgelegde doelstelling die ik toch niet anders dan dwang kan noemen. Het halve dagen vastgekluisd aan schoolbankjes, terwijl zelfs de meest recente wetenschappelijke hersenonderzoeken wijzen op wat eigenlijk overbodig onderzoek zou moeten zijn. Dat de geestelijke vorming niet los gezien kan worden van ons lichaam.

Wellicht verzameld en ordent het de jeugd op een handige manier om er als volwassenen minimaal last van te hebben. Het zou nu toch moeten beginnen te dagen dat het geen plekken zijn waar maatschappelijke betrokkenheid en eigen verantwoordelijkheid vruchtbare bodem kunnen vinden.

Een zich tot de wereld leren verhouden vergt betrokkenheid met de leerling en een verantwoordelijkheid om een vertrouwen bij elkaar te winnen en te onderhouden. Er is hier geen spraken van vriendschap, waar onvoorwaardelijke toewijding zijn gang kan gaan. Er is beperkte ruimte, men moet de aandacht verdelen, maar er moet wel contact gemaakt kunnen worden. Bovendien is er wel spraken van een persoonlijke relatie die niet zomaar respect kan afdwingen. Men kan wel wensen dat respect een vereiste is, maar er dient, net zoals elders in de wereld, draagkracht voor te zijn. En hier kan dus ook geen spraken zijn van louter theoretisch afgestemde methodiek, maar moet in de praktijk gewonnen worden.

Uiteraard kun je dit wel afdwingen, zoals dat nu gebeurt. Maar het is de vraag of dit niet ook sterk de oorzaak is dat men zich zo tegen de dingen verzet. Waarom zou je je ergens tegen verzetten als het je niet wordt opgedrongen. Is het wel zo verstandig om van te voren alles vast te willen leggen over wat er zoal geleerd moet worden of waar aan moet worden voldaan?

Waarvoor anders dient een diploma dan als selectie van meer en minder geprivilegieerden met de daarbij horende koopkracht die macht en zeggenschap over anderen mensen ontleend. Kennis geldt als machtsmiddel en geeft als zodanig bevoegdheden. Ik hoef aan een arts niet te vertellen hoe hij zijn vak het beste kan uitoefenen, maar moet deze ook mijn vragen afwenden van een waarheid omdat ik die niet zou willen horen? Met andere woorden, moeten de "hoogopgeleiden" van de maatschappij beslissen wat de laagopgeleiden moeten doen?

Het is tragisch, maar is een zich verzetten om ergens vrij van te worden niet een onvrijheid die nog sterkere beperkingen en een leven lang verzet en gevecht tot gevolg heeft? Het leren immers zou geen strijd moeten zijn, maar wordt ons wel als strijd gemaakt door deze gedwongen scheidingsprocessen.

Vertrouwen en respect zijn wellicht de basiselementen van waaruit we ook het vreemde kunnen leren accepteren. Hetgeen dat niet goed voelt kunnen leren tolereren en toch heroverwegen of leren accepteren. Zoals als met alles dat moeilijk is en in eerste instantie niet leuk, Mits dit niet hoeft, het niet wil zeggen dat het ook zo blijft als je er meer in thuis raakt.